

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТРАДИЦІЙ, ОБРЯДІВ, ЗВИЧАЇВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Отже, простежується цілісний підхід до формування економічної культури через формування економічного мислення та свідомості, що розширює світогляд, вчить приймати рішення, управляти реальними ситуаціями.

Визначення головних шляхів формування економічної культури дасть можливість:

- узгодити зусилля всіх зацікавлених сторін з метою забезпечення оптимальних умов для їх реалізації;
- визначити інтеграційний зміст економічної та виховання;
- забезпечити глибоке осмислення економічних проблем учнями;
- максимально використати потенційні виховні можливості економічної освіти.

1. Грохольская О.Г. Перспективы экономического образования в школах России // География в школе. – 1997. – №6. – С. 41 – 46.

2. Книга вчителя географії: Довідково-ме-

тодичне видання / Упоряд. Н.В. Бєскова, М.В. Проценко – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 304 с.

3. Книга вчителя економіки: Довідково-методичне видання / Упоряд. Н.В. Бєскова, М.В. Проценко – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 256 с.

4. Нисимчук А.С. Экономическое образование школьников: Кн. для Учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 160 с.

5. Падалка О. Економічне виховання в школі // Трудова підготовка в закладах освіти. – 1998. – №3. – С. 29 – 33.

6. Фіцула М.М. Педагогіка. Навч. посібник. – Тернопіль: “Навч. книга – Богдан”, 1997. – 192 с.

7. Шпак А.Т. Организация экономического образования и воспитания учащихся. – К.: Рад. шк., 1987. – 128 с.

8. Шпак О.Т. Економічне виховання учнів. – К.: Т-во “Знання”, 1985. – 48 с.

Ольга Стребна, завідувач науково-методичної лабораторії початкового навчання
Південноукраїнського регіонального інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів
м. Херсон

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТРАДИЦІЙ, ОБРЯДІВ, ЗВИЧАЇВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У статті висвітлюються роль традицій, обрядів, звичаїв українського народу у процесі громадянського виховання молодших школярів.

Постановка проблеми. Своєрідність сучасного розвитку України характеризується відродженням споконвічних коренів нашої національної минувшини: історії, державницьких традицій, обрядів, звичаїв, духовності. Потребує відродження національна система виховання, яка історично склалася в Україні. Бо лише заглиблюючись у історію рідного народу, долаючи історичне безпам'ятство, ми зможемо відновити національну гідність кожної людини, сформувати з неї справжнього громадянина України.

Протягом радянських часів з ряду причин політика у сфері громадянського виховання підрастаючого покоління зводилася до того, щоб розмити національну свідомість, спрямувати у забуття історичну пам'ять, героїчне і трагічне минуле українського народу, знищити народні традиції, звичаї, мову, моральні устої. Робилося все, щоб стерти вияви національних почуттів до рідної

землі, свого народу, його історії й культури. Громадянське виховання було замінено чужою для України інтернаціоналістською програмою.

Тому на сучасному рівні потребує переосмислення проблема громадянського виховання підрастаючого покоління, його національної суті, характеру, відновлення відповідно до сьогодення цілісної системи, що існувала протягом століть і завдяки якій молоде покоління “засвоювало досягнення попередніх поколінь, пізнавало генетичний код рідного народу, його національний характер, своєрідність способу світовідчуття, національний спосіб мислення і на основі цього ставало дбайливим господарем і захисником рідної землі” [2, 11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Позицію про те, що громадянське виховання яскраво виражене у традиціях, обрядах, звичаях українського народу та має національний характер,

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТРАДИЦІЙ, ОБРЯДІВ, ЗВИЧАЇВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

здавна розділяли видатні філософи, педагоги, психологи: Г. Ващенко, М. Грушевський, І. Котляревський, А. Макаренко, С. Русова, Г. Сковорода, К. Ушинський, Т. Шевченко, С. Яворський.

Т. Шевченко у “Розкритій могилі” (1843 рік) писав: “Світе тихий, краю милий, Моя Україно! За що тебе сплюндровано, що, мамо, гинеш? Чи ти рано до схід сонця богу не молилась? Чи ти діточок непевних звичаю не вчила? “Молилася, турбувалась, день і ніч не спала, малих діток доглядала, звичаю навчала...” [6].

Великий український Кобзар говорив про традиції та звичаї України “як надійні обереги історичних досягнень минулого, могутній впливовий фактор формування самобутнього духовного світу народу, міжпоколінної передачі національної культури, характеру й психології батьків своїм дітям” [5, 35].

Г. Ващенко порівнював роль традицій у розвитку людства з розвитком пам’яті окремої людини: “Основна функція пам’яті полягає в збереженні набутого досвіду. Отже, це функція консервативна. А проте, коли б людина не володіла пам’яттю, коли б вона не зберігала попередніх вражень, уявлень і думок, вона не тільки не рухалась би вперед, а взагалі не могла б існувати. Таке ж саме значення традицій у розвитку людства та окремих націй... Через це молодшим поколінням не треба започатковувати культурний рух: їм залишається продовжувати й удосконалювати те, що здобули предки” [1, 101 – 102].

Як стверджував І. Мартинюк, громадянське виховання – це тривалий історичний процес, який містить у собі “золоті самородки народної мудрості, багатовікової практики народу” [5, 15].

Вітчизняні науковці (Ш. Амонашвілі, І. Бех, Л. Божович, Д. Ельконін, П. Ігнатенко, І. Каїров, Н. Косарева, Л. Крицька, В. Поплужний, Н. Янковська), дбаючи про підвищення ефективності процесу громадянського виховання молодших школярів, розглядали різні його аспекти та напрями. Особливу увагу вони традиційно звертали на громадянське виховання молодших школярів, яке повинне забезпечити розвиток громадянської свідомості дитини, формування у неї відповідних почуттів і переконань, а також вироблення стійких моральних звичок, навичок суспільної поведінки, високих життєвих ідеалів.

Водночас ця проблема досліджена ще недостатньо.

Мета даної статті. З огляду на зазначене, в даній публікації ми поставили за мету проаналізувати, який вплив мають традиції, обряди, звичаї українського народу на громадянське виховання сучасних молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Громадянське виховання українців сягає глибини століть. Пращури українців жили ще в епоху античності, в часи трипільської культури. Уже тоді склалися чудові виховні традиції і звичаї, зароджувалася писемність, агрокалендар, багатий фольклор; пісенна, музична, декоративно-прикладна творчість, сповнена чарівної краси, високої моралі.

В епоху Київської Русі виховання набуває чітко окреслених національних ознак, стверджується культ людини – будівника і воїна.

Володимир Мономах князував у Києві 12 років та помираючи, залишив своїм синам заповіт, “себто поучення, як мають чесно і згідно жити, щоб рідний край зріс у силу: “Більш над усе майте страх Божий. Не лінуйтесь, не покладайтесь на бояр і на воевод – а самі доглядайте за всім. Шануйте старого чоловіка, як батька, а молодого, як брата. Будьте справедливими суддями, присяги не ламайте. Гостей і послів вітайте, як не дарунками, то на-питками, бо вони по чужих землях несуть добру і злу славу. Не забувайте того, що знаєте, а чого не знаєте, того навчаєтесь” [5, 33]. Ці рядки з 1125 року залишаються актуальними і зараз.

У період Запорозької козацької республіки розвиток громадянського виховання робить величезний крок уперед. Особливу увагу привертає досвід козацьких шкіл, у яких засвоювався козацький кодекс поведінки, норми християнської і народної моралі. Культурова національність дух українців, формувалася патріотизм, безкорисливе служіння своїй державі, товаришування, лицарство та відвага.

Пізніше 1491 року в Кракові князем К. Острозьким була надрукована перша книжка українською мовою. Всі українські міщани, козаки, духовні і шляхта горнулися до книжки. Описана в “Історії України” “охота” українського народу до книжки і знання свідчить, що наш “нарід” був висококультурний вже в ті часи [3, 129].

Усі наступні століття та під час закабалення українських земель Росією та іншими державами громадянське виховання поступово було витіснено, насамперед нищилися й перекручувалися історична пам’ять народу, його національна культура, мова, віра, традиції, звичаї. Але все ж таки з величезними труднощами українці захищали свою культуру від знищення і забуття.

Сьогодні Україна виборола незалежність, розбудовує власну державу, відроджує свою історію, а відповідно й традиції, обряди, звичаї. В українського народу дати, свята, інші урочистості народного календаря чітко діляться за порами

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТРАДИЦІЙ, ОБРЯДІВ, ЗВИЧАЇВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

року – зимові, весняні, літні та осінні. У такому поділі – глибока народна мудрість, яка відображає нерозривний зв'язок природи і людини.

Зимові звичаї та обряди спрямовані здебільшого на підбиття підсумків минулого року, утвердження мрій, надій на наступний рік. При цьому прославляється життя, творча праця трудівника, його любов до Землі-годувальниці. Зупинимось на деяких з них.

День Миколая (19 грудня) – веселе народне свято. За народною легендою святий Миколай-чудотворець завжди допомагає людям. Це свято – велика радість для дітей. Якщо вони старанні, сумлінні, поважають старших, гідно виконують свої обов'язки, то вночі під подушку їм кладуть подарунки від святого Миколая. Якщо навпаки, то діти отримують різки.

У ці зимові дні в Україні здавна проводилися вечорниці. Молодь збиралася в одній із сільських хат, господиня якої тримала лад на вечорницях. Дівчата виконували якусь домашню роботу, хлопці жартували, розважали їх. На вечорницях лунали народні пісні, танці, музика, розповідалися бувальщини, небилиці. У дітей поглиблювалося народне світовідчуття і світорозуміння, пошана та гідність до свого народу.

Свято Нового року в сиву давнину відзначалося рано навесні, в день весняного рівнодення. Для наших далеких предків початок Нового року символізували і перші промені весняного сонця, і перші зелені пагініці, і пробудження всіх живих істот до активного життя, і зародження нового потомства як естафети вічності всього живого.

Пізніше Новий рік почали відзначати 1 січня. Виховний зміст цього свята полягає в тому, що в новорічних обрядах прославляється сумлінна праця минулого року, її плідні результати – багатство господаря, щедрість і лагідність його душі, сімейний добробут. У колядках і щедрівках прославляється злагода в домі, віра і надія на нові успіхи в житті, праці, сім'ї. Зміст і характер новорічних традицій, звичаїв і обрядів відзначаються високою народною мораллю та естетикою. Діти дуже люблять свято Нового року. Ретельно до нього готуються: вчать щедрівки, колядки, віршовані вітання, пісні, примовки тощо, чим збагачують свій інтелектуальний рівень, розвивають свій творчий потенціал.

Втіленням народної духовності є різдвяні свята. Як зазначив В. Кузя “у фольклорі, творах красного письменства відображено могутній ідейно-моральний, художньо-естетичний потенціал різдвяних звичаїв і обрядів. Скільки міфів, легенд, бувальщин і небилиць пов'язано з ним! Буйна уява, бурхлива фантазія, дотепний гумор і в'їдли-

вий сарказм, високий життєстверджуючий оптимізм і незламна волелюбність, багатогранна мистецька обдарованість і нездоланний потяг до Краси, Правди і Добра – такий далеко не повний спектр якостей, які формуються в учнів у процесі підготовки і відзначення свята Різдва” [4, 19].

Святий вечір (6 січня) – символізує мир, щастя, добробут і спокій у родинному житті. При підготовці до нього діти допомагають матері готувати пісню вечерю з 12 страв, наводять лад у господарстві разом з батьком. За народним звичаєм усі члени родини ввечері мають бути вдома. Господар запрошує вечеряти всіх членів роду, яких немає вже у живих. Свята вечеря – це спільна вечеря для всього роду. Пізніше малеча несе вечерю своїм хрещеним батькам, приєднуючи їх до святвечірньої трапези. Ця традиція має великий вплив на малюків: з честю дотримуватися заповітів наших прашурів, вчить шанувати та поважати рідних (живих та померлих), утверджувати добрими справами свій родовід.

У свято Водохрещення (19 січня) відбуваються веселі забави, ігри на льоду на річці; кроплять дітей, щоб росли здоровими та розумними, худобу, щоб вона давала добрий приплід, прибуток господарям.

Велике свято – День соборності України (22 січня). У школах діти вивчають історичні події, що лягли в основу цього всенародного заходу. Стало традицією в цей день проводити IV етап Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика, на якому діти з початкової школи виборюють право зватися “знавцями з української мови”.

Важко переоцінити виховне значення вищезазначених традицій, обрядів, звичаїв. Неможливо в одній статті розповісти про всі духовні скарби українського народу та зазначити їх благодатний вплив на молодше покоління, бо вони концентрують у собі ідеї, знання з народної філософії, природознавства, громадянської освіти, математики, мови, читання, медицини, а також народної кулінарії тощо. Бо лише вони дозволили виховувати протягом віків самовідданих патріотів, мужніх воїнів, працьовитих і вмілих господарів, високо свідомих громадян держави, прикладом яких є: князі Олег, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, перший український король Данило, отаман Іван Підкова, гетьман Богдан Хмельницький, Іван Мазепа тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дає підставу констатувати, що реалізація викладених ідей, щодо застосування у роботі вчителя початкових класів традицій, обрядів, зви-

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

чаїв українського народу зумовлює успішне формування майбутньої генерації українців, здатних створювати й розвивати цінності громадянського суспільства, шанобливо ставитися до державних святинь, української мови і культури.

Створені на основі цих ідей різноманітні програми з народознавства, краєзнавства, виховні заходи забезпечать сприятливі умови для розвитку особистості, формування підростаючих поколінь у дусі вірності заповітам батьків, дідів і прадідів, українському патріотизму, загальнолюдських цінностей.

Таким чином, всебічне і глибоке творче використання здобутків наших пращурів створює той ґрунт для учнів початкових класів, який максимально відповідає формуванню особистості як справжнього громадянина своєї країни. Тому збереження й збагачення та неухильне дотримання традицій, обрядів, звичаїв має доленосне значення як для кожного українця зокрема, так і для нації в цілому.

Ця проблема дуже багатогранна і потребує подальших досліджень за такими напрямками:

історико-етнографічна пошукова діяльність, краєзнавча і народознавча робота; робота дитячих організацій з питань ознайомлення школярів з історією українського народу, національними культурними надбаннями, розгляд їх із позиції значущості для всього народу та світу.

1. Г. Ващенко *Виховний ідеал*. – Полтава, 1994. – Т. 1. – С. 101 – 102.

2. І. Мартинюк *Національне виховання: Теорія і методологія: Метод. Посібник*. – К.: ІСДО, 1995. – 160 с.

3. *Історія України. Для дітей шкільного віку*. – К.: Т-во "Знання" України, 1992. – 224 с.

4. *Основи національного виховання: Концептуал. положення В. Кузь, Ю. Руденко, З. Сергійчук та ін.; За заг. ред. В. Кузя та ін.* – К.: Інформ.-вид. центр "Київ", 1993. – (Ч. 1). – 152 с. – ISBN5-7707-5179-7.

5. М. Стельмахович *Українська родинна педагогіка: Навч. посібник*. – К.: ІСДО, 1996. – 288 с.

6. Шевченко Тарас. *Кобзар*. – К., 1988. – С. 229.

Віталія Примакова, методист науково-методичної лабораторії початкового навчання
Південноукраїнського регіонального інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів
м. Херсон

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті йдеться про особливості організації дослідницької діяльності у навчально-виховному процесі початкової ланки освіти, про її роль у формуванні наукової картини світу молодших школярів.

Постановка проблеми. Широкі можливості для розвитку пізнавального інтересу учнів, для отримання та засвоєння ними наукових знань, для розуміння взаємозв'язків у природі, суспільстві, навколишньому світі створює організація дослідницької діяльності в початковій школі. В процесі такої діяльності молодші школярі беруть активну участь у дослідженні об'єктів природного середовища, набуваючи умінь та навичок, необхідних не тільки для подальшого успішного навчання, а й для формування наукової картини світу дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації дослідницької діяльності у навчально-виховному процесі розглядали видатні педагоги минулого й сучасні науковці. Серед них особливе місце займають Л. Виготський, А. Де-

метроу, Д. Ельконін, О. Клименюк, М. Монтесорі, А. Подд'яков, О. Савенков, В. Сухомлинський та інші. В. Сухомлинський наголошував на ефективності таких уроків, де відбувається процес об'єднання отриманих знань у ході певного дослідження [10]. У розв'язанні проблеми дослідження як одного зі шляхів отримання наукових знань значний внесок зробили О. Клименюк, Н. Лисенко, А. Савенков, М. Поташник, тощо. Про дослідницький підхід до навчання з метою формування світоглядних уявлень, цілісної картини світу дітей писали науковці Н. Ворона, І. Кудрова, В. Кузьменко, І. Стеценко та інші. Про розвиток розумових здібностей школярів у процесі дослідницької діяльності йдеться у працях Т. Аринбекова, Л. Вишневецького, Д. Вуда, Г. Гух-